

Judith Butler (Cleveland, Ohio, 1956)

Concepció Garriga

cgarriga@ilimit.cat

<http://personal.ilimit.cat/cgarriga>

Gener 2008

Començaré donant les gràcies a l'Associació Catalana d'Anàlisi Bionergètica per convidar-me. I demanant-vos disculpes per tenir la gosadia d'intentar-me aproximar a una obra de la magnitud, la complexitat i l'abast de la Judith Butler.

El que m'he proposat amb aquest treball és intentar fer-me assequibles les seves aportacions. Tan de bo que aconseguixi fer-vos-les arribar sense desvirtuar-les del tot.

Us avanço que el que a mi m'ha aportat és una alenada d'aire fresc en un àmbit on les teoritzacions, sobretot les psicoanalítiques clàssiques, són molt carregoses i no només no acaben aportant el gir que necessiten les noves realitats personals, sinó que tendeixen perpetuar l'estatus quo binari del sistema sexe-gènere, donant fonament, en aparença natural, a la construcció arbitrària i desigual de la divisió sexual del treball i del món (Bourdieu, 2000)¹.

El meu interès per la deconstrucció d'aquesta arbitrarietat cultural tan arrelada és el que m'ha portat a pouar en les teories del gènere tant en la psicoanàlisi, com en diferents disciplines. Aquí hi trobareu referents de la filosofia, la sociologia, l'antropologia i la psicologia.

Aquesta presentació és una ressenya de les aportacions de Judith Butler. Per fer-la m'he fonamentat en aquests materials:

- FEMENÍAS, Mª Luisa (2003), *Judith Butler (1956)*, Madrid: Ediciones del Orto. (Llibre molt recomanable sobre TOT el que Judith Butler ha publicat fins l'any 2000).
- SOLEY-BELTRAN, Patrícia, professora del curs: *Teoria i Praxis: El pensament de Butler en relació a les polítiques de gènere*, a Barcelona, Espai Bonnemaison, 10-24/5/7 y 1/6/7 (apunts).
- PRECIADO, Beatriz, professora del taller de lectura *Butler Inn.* impartit a Barcelona, MACBA, 18/5/7 y 1-5/6/7 (apunts).
- ZAJDERMANN, Paule (2006), *Judith Butler, philosophe en haut genre*, pel·lícula francesa projectada a Barcelona el 10/6/7 dins de la "XV Mostra Internacional de Films de Dones".
- BUTLER, J. (2004), *Undoing Gender*, traduït el 2006 per Paidós com *Deshaciendo el Género*.

També utilitzo els textos que em van proporcionar, ella mateixa i en Ken Corbett, i la meua pròpia síntesi:

- BUTLER, J. & CORBETT, K. *[En]countering Gender. Psychoanalytic reflexions about "The scene of treatment"* jornada de debat a la New York University, 3/2/7

¹ BOURDIEU, Pierre (2000) **La dominació masculina**, Barcelona: Edicions 62

- GARRIGA, C. *Trobada/ensopegada amb el gènere*, Revista del COPC, 199, Maig 2007,
 - www.theoru.org.uk Resources, David Gauntlett.
 - www.judithbutler.com, wikipedia, la enciclopedia libre.
- Així com fragments de la conferència de novembre de 2005
- GARRIGA, C. “*Les dones del segle XXI ens volem LLIURES PER SER I FER*” penjada a la meua web i publicada en resum a la Revista de COPC, 191, Juliol-Agost 2006

Al llarg de la meua exposició us adonareu que sovint la cito molt textualment. Només és degut a que trobo que no ho podria expressar millor.

“L’amplia producció de Butler es caracteritza per apropiar-se de i resignificar les eines teòriques de la filosofia, la psicoanàlisi i la tradició feminista, amb la finalitat de superar les lectures tradicionals marcades pel binarisme exclouent i la fal·locràcia. Aquesta curiosa barreja tendeix a **augmentar la democratització de la societat**. El discurs de Butler està motivat èticament més aviat cap a una radicalització de la democràcia que cap a un interès feminista”. (Femenías, pg. 61)

Judith Butler va néixer en una família jueva i petit burgesa a la dècada dels 50. A la pel·lícula que li dedica Zajdermann², afirma que, quan va néixer, a la seva família hi predominaven els valors, les actituds i l’estètica de les pel·lícules de Hollywood. explica que, a l’escola, no va ser precisament una alumna exemplar tot i que quan va començar a llegir filosofia tot va canviar. De totes maneres, tot i que és doctora en filosofia per la Universitat de Yale (1984), ella no s’identifica completament com a filòsofa perquè diu de si mateixa que sempre ha estat atípica. De fet, en realitat ocupa la càtedra Maxine Elliot de Retòrica, Literatura comparada i Estudis de la dona a la Universitat de Califòrnia, Berkeley i és una pensadora d’esquerres d’una gran talla intel·lectual i compromesa amb diversos moviments polítics i socials.

Personalment, viu amb una dona i tenen un fill. El seu estil corporal és força androgin³, però cuidat. Vesteix sempre de negre en un estil sobri, que no remarca les corbes, i no es decora gaire més que alguna arracada minimalista (a la presentació vaig portar una foto d’ella d’un anys enrere).

Sexe, gènere i identitat

En tota la seva obra Butler fa un esforç enorme per a mantenir-se en la complexitat de la multiplicitat i sortir del binarisme. Tal com Femenías⁴ sintetitza admirablement: Butler parteix de “la negació d’un dels supòsits bàsics de la cultura occidental: la “dada” de la naturalitat del dimorfisme sexual. Així doncs, com que la seva intenció és dislocar les categories des de les que habitualment pensem, conceptualitzem i vivim la nostra identitat com a subjectes sexuals, posa en discussió no només la definició de gènere sinó també la de sexe. A

² Paule ZAJDERMANN, 2006, **Judith Butler, philosophe en haut genre**. Pel·lícula francesa subtitulada al català a la “XV Mostra Internacional de Films de Dones”. Projectada a Barcelona el diumenge 10 de juny de 2007.

³ Aquesta paraula la dec a l’obra de Sandra L. Bem.

⁴ María Luisa FEMENÍAS, 2003, **Judith Butler (1956)**, Ediciones del Otro, Biblioteca de Dones.

parer seu, el llenguatge crea identitats discretes, fixes y excloents que ignoren la fragmentació interna de la classe, el color, l'edat, la religió o l'opció sexual tant del col·lectiu "dones" com del d'"homes". Unes definicions així ... creen la fantasia de l'estabilitat i la coherència amb finalitats de disciplinament social" (pgs. 19-20)". Aquesta manera de mirar-se el món actualment és qüestionada per la majoria d'autors i autores que llegeixo (Sandra Bem⁵, Ken Corbett⁶, Jessica Benjamin⁷, Pierre Bourdieu⁸, Nancy Chodorow⁹, Muriel Dimen¹⁰, Virginia Goldner¹¹, Adrienne Harris¹²...)

Butler discuteix la frase "no es neix dona, s'arriba a ser-ne" de Simone de Beauvoir dient que "ser dona" és una interpretació cultural de "ser femella", i "arribar-ne a ser", un procés actiu d'apropiació. Argumenta que aquesta narració que pretén rebutjar que "l'anatomia és el destí", acaba produint que "la cultura és el destí" mitjançant la narració que els gèneres masculí i femení es construeixen inevitablement sobre els cossos "mascle i femella". En lloc d'això, diu "ser dona no constitueix un fet natural sinó una realitat cultural construïda gràcies a actes realitzatius o performatius"¹³.

Performativitat

Concepte pres d'Austin, J.L.¹⁴, segons el qual hi ha tres tipus de frases: les descriptives, com "les dones son dèbils", les prescriptives, com "les dones a casa" i les performatives: frases que en ser pronunciades creen una realitat, com "jo us declaro marit i muller", o una declaració de guerra. Quan Butler parla de performativitat es refereix a una teoria pròpia, basada en la d'Austin, que sosté que cap d'aquestes frases és simplement descriptiva o prescriptiva sinó que cada vegada que algú pronúncia una frase executa una funció performativa, és a dir, crea una realitat, de manera que les frases descriptives a la llarga creen les prescriptives, i finalment, així es va creant realitat¹⁵. Ara veureu que quan es refereix a la parla, també hi inclou el cos en acció.

La performativitat és allò que impulsa i sosté l'acció, gràcies a un procés de repetició constrenyit a normes. Aquesta repetició institueix un subjecte i n'és la seva condició temporal. Els performatius constitueixen les fórmules de parla

⁵ BEM, Sandra L. (1993), **The lenses od gender**, New Haven and London: Yale University Press.

⁶ En el número 27, de desembre del 2007 d'Aperturas hi surt una ressenya sobre aquest autor: "[Elementos para el abordaje analítico de las variaciones del género y la sexualidad contemporáneas](#)". A càrrec de Concepció Garriga (www.aperturas.org)

⁷ BENJAMIN, Jessica, (1996), **Los lazos de amor**, Barcelona, Paidós.

⁸ Ja citat a la nota 1.

⁹ CHODOROW, Nancy (1999) **The power of feelings**, New Haven & London: Yale University Press. (N'hi ha traducció al castellà a Paidós: **El poder de los sentimientos**)

¹⁰ DIMEN, Muriel, (2003, **Sexuality, intimacy, power**. Hillsdale, The Analytic Press.

¹¹ GOLDNER, Virginia (3003) "[Ironic gender/Authentic sex](#)", *Studies in Gender and Sexuality*, 4(2): 113-139 (en tinc una traducció disponible). I un article GARRIGA, C. (2004). Ressenya de "Gènere irònic, sexe autèntic" de V. Goldner, *Full Informatiu*, 165, gener.

¹² HARRIS, Adrienne (2005), **Gender as Soft Assembly**, Hillsdale: The Analytic Press

¹³ Judith BUTLER, 1990, **Gender trouble. Feminism and the subversion of identity**. Traduït el 2001 per Paidós com a: **El gènere en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad**.

¹⁴ John L. AUSTIN, 1971, **Com a hacer cosas con palabras. Palabras y acciones**. Compilat per J.O. Urmsón. Paidós.

¹⁵ Patricia SOLEY-BELTRAN, professora del curs "**Teoría i Praxis: El pensament de Judith Butler en relació a les polítiques de gènere**" que va tenir lloc a Barcelona a l'Espai Bonnemaison. Escola de la Dona. Ensenyaments de Gènere i Societat, els divendres 10 i 24 de maig i 1 de juny de 2007.

legitimadores, que se sostenen en xarxes de recompenses i càstigs discursius: es construeixen per reiteració, persistència i estabilitat, però també per la possibilitat de ruptura. Precisament la capacitat política i transformadora de les enunciacions es basa en la seva capacitat lingüística per a reinscriure's en nous significats. La força d'aquests performatius deriva precisament de la seva ruptura amb els contextos anteriors i de la seva capacitat d'assumir-ne il·limitadament d'altres de nous. La força de l'emissió resideix en que no es separable de la força del cos com a acte corporal, inclòs l'acte de parla, el lloc de la història in-corporada. (a "Bodies that matter"¹⁶, citat per Femenías, 2003: 30-31).

Tornem al sexe-gènere i a la identitat

En resum, doncs, Butler proposa abandonar la noció de gènere-dona. I considera insuficient que s'entengui el gènere com a la variable cultural de la construcció del sexe.

Llavors, tornant al debat sexe-gènere, a "El gènere en disputa", Butler sosté que en acceptar la noció de gènere es desemboca en una sèrie de problemes que porten a revisar les categories de dona, sexe i gènere, que es tornen cada cop més ambigües. El sexe binari també és un producte cultural perquè es produeix mitjançant categories discursives prèvies que conformen els sexes, per a produir la il·lusió d'identitat personal normal. Llavors, el sexe és un producte cultural que crea l'efecte d'allò natural, originari, inevitable.

Tota identificació sexual és una fantasia; el gènere es constitueix per identificació i la identificació és una fantasia actuada a través dels estils corporals que constitueixen els significats. JB conclou que la identitat és un ideal normatiu més i no un aspecte descriptiu de l'experiència. (Femenías, 2003: 27-29, de "Cuerpos que importan"). (Ex. Documental "Esdevenir dones a Zanskar" al 33)

Butler prefereix entendre el gènere com una variable fluïda que es mou i canvia en diferents contextos i en diferents moments, enlloc de veure el **sexe-gènere** com un atribut fix de la persona, com un regulador, un estabilitzador, un normalitzador de **la sexualitat** i d'entendre que els gèneres es produeixen com efectes duradors dels discursos sobre una identitat primària i estable; que són un producte, una paròdia, es beneficien del supòsit de l'estabilitat natural.

L'enfocament de Butler consisteix en fer miques aquests suposats vincles entre sexe, gènere i sexualitat, i postula que el gènere i el desig són flexibles, surenlliurement (*free float*) i no estan causats per altres factors estables.

Butler prefereix definir la sexualitat y el sexe en termes culturals invertint l'ordre de la causalitat: les construccions (narratives) genèriques constitueixen els sexes i no a la inversa. No hi ha identitat de gènere por sota de les expressions del gènere, la identitat és performativa i està constituïda per diferents expressions que se suposa que són els resultats d'un fer. El disciplinament heterosexual del desig completa el procés.

¹⁶ Judith BUTLER, 1993, **Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"**, traduït el 2003 per Paidós com a **Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del "sexo"**.

En resum, Butler argumenta que s'entén que el sexe (mascle, femella) causa el gènere (masculí, femení), que s'entén com que causa el desig (cap a l'altre gènere) i que això es contempla com un *continuum*.

Així, polemitza amb Freud respecte a la melancolia. L'oblit cultural de la bisexualitat primària original (el pervers polimorf de Freud) produeix una heterosexualitat melancòlica. La idea d'un *continuum* sexual originari i d'un disciplinament cultural del desig en termes d'heterosexualitat obligatòria la converteixen en la principal teòrica *queer*.

La seva concepció de la lliure elecció de la identitat sexe-gènere trenca amb posicions essencialistes, despatologitza les opcions sexuals alternatives i desvincula la idea de que la identitat primària s'afinca en un sexe biològicament donat constant, inalterable i inevitable (Femeninas, 2003: 25-26).

És més, propugna (amb Anne Fausto-Sterling)¹⁷ que no es faci cirurgia coactiva a les criatures que neixen amb una condició intersexual, ja que són part del *continuum* de la morfologia humana i s'han de tractar des del supòsit que les seves vides són i seran no només viables, sinó també ocasions per a la seva floració com a persones. Proposen la psicoteràpia de suport com a tractament d'elecció. Vegeu la pel·lícula "xxy" acabada d'estrenar per una valoració finíssima d'aquesta condició i les seves implicacions personals i socials, així com per una apreciació de les seves dificultats.

Butler proposa que s'ha d'invocar la categoria "dones" per la seva inclusivitat radical i perquè suposa un conjunt de característiques articulades de manera crucial i complexa amb alguna definició de subjecte, sense que això signifiqui apel·lar a cap tipus d'essència fixa (Butler, 1993).

Per "dona" ens referim no només a la categoria social sinó també a una sensació sentida pel jo, una identitat subjectiva culturalment condicionada o construïda, on "identitat" és ja "identitat de sexe-gènere".

Lliure elecció de la identitat

Ara veureu que aquesta elecció és complexa i plena de matisos. No és un acte de voluntat pura, ni tampoc un efecte d'un determinisme performatiu. Tampoc és un acte de revolta.

Segons Butler el subjecte simbòlic és un conformista sobresocialitzat, completament subjecte-subjectat a les normes i a les convencions. Mentre que el subjecte semiòtic (el que parla) es defineix exclusivament com a transgressió a les normes simbòliques socials. Cap de les dues postures és útil per a la política feminista. Sobre aquest doble rebuig construeix la seva "genericitat performativa".

¹⁷ FAUSTO-STERLING, Anne (2000), **The five sexes revisited**, *The Sciences*, Juliol-Agost 2000, 19-23. En tinc dues traduccions resum disponibles, al català i al castellà.

Butler es proposa examinar les condicions sota les quals psicològicament s'assumeix una certa sexualitat. Reconeix el "subjecte" només quan es anomenat, esmentat o interpel·lat, d'aquesta manera és una institució que no està mai acabada, que implica inestabilitat, incompletut i mobilitat.

El sexe, segons Butler, és una posició simbòlica que s'assumeix sota la por al càstig, es força el subjecte a assumir un sexe. La categoria subjecte només s'aconsegueix gràcies a un procés d'identificacions i de construccions identitàries normatives que responen a la lògica bivalent i exclouent home-dona.

En la realitat es produeixen processos desviats del mandat de la cultura hegemònica. Emergeixen éssers incoherents o d'identitat genèrica discontinua que donen lloc al rebuig de la noció de subjecte perquè exigeix continuïtats insostenibles.

L'agència (capacitat d'acció d'un actor o agent social)

El concepte d'agència és central a l'obra de Butler. A "*The psychic Life of Power: Theories of Subjectivity*"¹⁸ es pregunta com funciona "el desig per la norma" que dona existència social al subjecte. La resposta l'havia donat en un text anterior, *Bodies that Matter*, (1993: 15 y ss.) afirmant que l'agència es una "pràctica de rearticulació o de resignificació inseparable del poder". L'agència no és un "atribut" dels subjectes sinó el caràcter performatiu del significat polític. El poder dona lloc al subjecte però quan es desplaça de ser condició de l'estatus del subjecte a ser resistència, es torna agència. L'agència es produeix en una mena de trencament o reversió del poder i està implicada en les mateixes relacions del poder amb les que rivalitza. L'agència és un gir del poder contra ell mateix, que produeix modalitats alternatives de poder, per establir un tipus de contestació política que no és oposició "pura" o de "transcendència" d'aquestes relacions sinó la tasca difícil de promoure el futur a partir de fonts inevitablement impures.

Això significa que estic constituïda per un món social que no he escollit. Com a resultat, el "jo" que sóc està constituït per normes i depèn d'elles, però també aspira a viure de maneres que mantinguin una relació crítica i transformadora de les normes, entenent la crítica com un qüestionament dels termes que restringeixen la vida per tal d'obrir modes diferents de vida, no tant per celebrar la diferència en si mateixa, sinó per establir condicions més incloents que acullin la vida que es resisteix als models d'assimilació.

Que l'agència estigui implicada en la subordinació del subjecte "no és un signe fatal d'autocontradicció, sinó la prova de que la noció de subjecte és obsoleta i perniciosa", per això l'ambivalència del subjecte es constitutiva, dinàmica, vacil·lant i dolorosa. Ara bé, si les convencions hegemòniques especifiquen les condicions necessàries de l'estatus de subjecte i agència, les no-hegemòniques permeten múltiples i variades formes d'agenciament. Per això, els actes performatius com a actes del cos, repetits desviadament però constant, donen lloc a resignificacions, és a dir, als canvis. (Femenías, 2003: 31-32).

¹⁸ Judith BUTLER, 1997, *The psychic Life of Power: Theories of Subjectivity*. Stanford.

Butler nega també el principi abstracte d'identitat, que substitueix pel reconeixement de processos d'identificació psicològica ancorats en la fantasia. El gènere és, precisament, una fantasia actuada per i a través dels estils que constitueixen corporalment les significacions a partir del mandat de la cultura hegemònica, i d'aquesta fantasia.

I insisteix, la identitat no és res més que un ideal normatiu més. Proposa una derivació performativa que exclouï la necessitat de la identitat. Donat el sorgiment d'éssers incoherents, o de genericitat discontinua, els anormals, abjectes, que no s'adapten a les normes d'intel·ligibilitat per les que es defineix els subjectes, aquesta categoria (la de subjecte) s'ha de qüestionar seriosament i s'ha de rebutjar; només s'ha de retenir l'agència.

No hi ha gènere diferent del sexe, ni diferència sexual binaria com a dada del cos. Totes elles només són construccions lingüístiques prescriptives i pràctiques confirmatòries de la categoria històrica del subjecte, l'obsolescència de les quals obliga al seu abandonament (Femenías, 2003, 42-43).

El planteig dilemàtic del feminisme que afirma o bé la igualtat o bé la diferència, - com una disjunció exclouent, se sosté si i només si s'accepta el supòsit de que hi ha dos sexes biològicament predeterminats (per a Butler això no es així).

Agència, desig i poder

La ruptura amb el sistema binari dels sexes implica la ruptura de la lògica de domini, que separa allò normal d'allò abjecte i ho jerarquitzava, tal com a ha passat amb el terme *queer*, que significava "rar, estrany, degradat" fins la seva resignificació positiva en els "*queer studies*" trencant així, en un clar exercici de poder, la cadena de significats als que el terme estava lligat. Unes pràctiques així faciliten la proliferació de sexes paròdics. Llavors sorgeix un "nou jo", un jo socialment precedit per les condicions discursives que marquen el lloc de la formació d'aquests nous "jo-agència".

És necessari preguntar-se com funciona el desig per la norma que ens donarà existència social. La categoria de subjecte implica l'acceptació de la subjecció a la norma i la pròpia subordinació.

El poder no només actua sobre el subjecte, actua en el subjecte i l'institueix. En la mesura en que el subjecte s'apropia del poder, apareix com el seu efecte. Així, l'agència es el poder com a efecte del subjecte, en la seva dimensió temporal i present. L'agència excedeix el poder que l'habilita, perquè és un efecte no volgut per (d)el poder. L'agència recupera els aspectes positius y creatius del poder. En termes d'agència, el poder suposa participar en el procés de reiteració, per tal d'influir en les convencions, tot i que el seu èxit és imprevisible i contingent (Femenías, 2003: 45-46).

L'hegemonia de la convenció implica una certa jerarquia respecte de la força relativa de les convencions menors; el poder de les convencions hegemòniques tendeix a compel·lir, el de les subordinades deixa més espai a l'elecció.

L'agència, com hem dit, és un gir del poder sobre si mateix que produeix altres modalitats de poder. No pot aniquilar el poder, només pot soscavar la seva hegemonia, reassignificant-la de tal manera que ni la heterosexualitat ni la distinció binària dels sexes determinen la humanitat natural, assolint un tipus d'estatus de subjecte menys exclusiu, que inclogui allò abjecte (47).

Gènere y discurs psicoanalític

La majoria de les teories feministes i psicoanalítiques separen el sexe com a dada biològica del gènere com a construcció cultural. Butler nega el dimorfisme sexual. Afirmar que les identitats s'organitzen segons una matriu cultural d'heterosexualitat naturalitzada, tot i que obligatòria, ordenada cara a la reproducció. Qüestiona la veritat del "sexe" com a producte dels discursos científics que, dins del "dispositiu de la sexualitat", el produeixen com un efecte discret, binari, causal de l'experiència, de la conducta i del desig.

La teoria dels actes performatius permet a Butler sortir de l'ordre binari dels sexe-gèneres regulats per la matriu de l'heterosexualitat obligatòria; i li possibilita teoritzar la proliferació de gèneres paròdics.

I això m'interessa per diverses raons:

1. Perquè, com diu Hernando¹⁹, actualment les persones reflexionem sobre nosaltres mateixes, sobre com som i com volem ser, sabem que podem incidir en la construcció de la nostra subjectivitat mitjançant la psicoteràpia i la psicoanàlisi (en una aplicació personal de l'agència de Butler).
2. Perquè moltes persones que escullen combinacions de sexe-gènere no-hegemòniques pateixen per sostenir-les, i, de nou, l'exercici de la psicoteràpia que té en compte aquestes formes d'agenciació segurament els és més útil. La psicoanàlisi, en posar la mirada sobre la persona que té el davant com a única, i l'atenció sobre el seu desig únic, té la possibilitat d'ajudar a sostenir opcions de vida particulars. Com a psicoterapeutes tenim una gran feina aquí, si podem tenir la ment oberta a totes aquestes possibilitats.
3. I finalment, perquè a mi personalment m'interessa estar informada de les teoritzacions contemporànies sobre el sexe gènere, i estic entusiasmada quan trobo elements concordants entre disciplines diverses per explicar el mateix fenomen. En concret quan trobo esmentada la importància de la tria personal, de l'agència, de la incidència conscient, de la **llibertat** d'elecció,... com en les definicions contemporànies de gènere, que he seleccionat per presentar-vos:

Chodorow, Nancy²⁰ (1999): "cada persona crea el seu propi gènere personal-cultural".

Goldner, Virginia²¹ (2003): "el gènere estaria construït com una identitat social fixa (l'estereotip preexistent o narrativa de Butler) i un estat psíquic fluït (les vivències internes personals construïdes en una matriu relacional particular: la

¹⁹ HERNANDO, Almudena (2000), "Factores estructurales asociados a la identidad de género femenina. La no-iniciencia de una construcción Socio-Cultural", dins HERNANDO, A. (Ed.), **La construcción de la subjetividad**, Madrid: Instituto de Investigaciones Feministas. Universidad Complutense de Madrid.

²⁰ Citada a la nota 9.

²¹ Citada a la nota 11.

família); la qüestió crítica consisteix a considerar la mesura en que la persona s'experimenta a si mateixa investint el gènere amb significat o a determinar si el gènere és un significat que té lloc en ella"

Birulés, Fina²² (2005): si entenem el gènere com a cosa donada, allò que una no ha triat, ens adonarem que no confereix cap mena de singularitat. Per esdevenir subjectes i ser lliures ens cal triar més enllà del donat, així ens fem un lloc al món. No fer-ho ens deixa en una posició innocent, prescindible, substituïble i per tant supèrflua.

Harris, Adrienne²³ (2005) el gènere és un "assemblatge tou", resultat d'interaccions, elaborades subtilment però poderosa. Vinculat a les teories contemporànies del desenvolupament (Bretherton, 1993, Threvarthen, 1993) que descriuen a la criatura que creix com a constructiva, és a dir, que participa transformant la interacció en resultats complexos (accions, emocions, pensaments) que varien amb el context. Patrons a la vegada sòlids i idiosincràtics (únics per a cada persona).

Sense negar les dimensions materials del cos, Butler entén el cos com a un procés actiu d'incardinació de certes possibilitats culturals i històriques; un procés complex d'apropiació de la sèrie de convencions tàcites que prescriuen com es percep culturalment un cos; així, el cos, invariablement, dramatitza les seves possibilitats, que entén com a convenció o herència d'actes sedimentats on, com en el teatre, el "text" precedeix la interpretació. El sexe-gènere és una actuació repetida, ritualitzada i legitimada, que fa explícites les lleis socials. No es tracta d'una elecció radical, de voluntarisme, ni d'una imposició cega. El determinisme: es constitueix en una repetició estilitzada d'actes desplegada en el temps (Femeninas, 2003: 50-52). (El que des d'altres àmbits (Siegel²⁴, Bleichmar, H²⁵) s'anomena memòria implícita o procedimental i que Bourdieu descriu tan encertadament a "La dominació masculina").

Pierre Bourdieu²⁶ (2000) va escriure un llibre amb aquest títol amb el que explica justament que la dominació masculina està profundament arrelada en la mateixa manera d'organitzar-se les famílies i les institucions: església, estat, escola, que, de manera subtil i decisiva contribueix a perpetuar la desigual divisió sexual de manera que **fan aparèixer com a natural allò que és arbitrari cultural**, i que no és més que el treball constant de reproducció. La força d'aquest sistema rau en que va a parar al cos, perquè la definició social del cos és la que acaba transformant la diferència entre els sexes en desigualtat jeràrquica (un superior i un inferior). Els efectes de la dominació simbòlica es produeixen, a través dels esquemes de percepció, apreciació i acció que constitueixen els hàbits –sense passar per la consciència ni la voluntat (també anomenats memòria procedimental).

²² BIRULÉS, Fina (2005), "Llibertat femenina violència", *Ca la Dona*, n° 48, juny.

²³ HARRIS, Adrienne (2005), esmentat a la nota 12.

²⁴ SIEGEL, Daniel & Hartzell, Mary. (2005), **Ser padres conscientes**, Vitoria-Gasteiz: Ediciones la Llave.

²⁵ BLEICHMAR, Hugo (1997), **Avances en psicoterapia psiconalítica**, Barcelona: Paidós.

²⁶ BOURDIEU, Pierre (2000), **La Dominació Masculina**, Barcelona: Edicions 62, ja esmentat.

Aquest és el nostre material bàsic de treball com a psicoterapeutes. Observem el que la persona que atenem fa i el que diu que fa, i li mostrem, i li expliquem com a resultat de les múltiples repeticions en una direcció determinada, de manera que si vol modificar aquesta manera haurà d'entendre en quines condicions s'ha constituït aquest fer, i de veure què haurà de canviar perquè la resposta que no li convé ja no sigui la única possibilitat. De nou, em remeto a Bourdieu per explicar-ho: **una simple conversió de la consciència i de la voluntat no són suficients per eradicar la violència simbòlica**, sinó que **cal una transformació de les estructures que creen les disposicions pel seu exercici**.

Ens cal transformar el jo, la família, els mètodes i models de criança, la televisió, l'escola, l'església i l'estat, i ja ho estem fent, de diverses maneres. **La natalitat i la criança és el gran tema que ens cal abordar** (Bem, 1993)²⁷ i Vicenç Navarro (2002)²⁸ ho exposa de manera immillorable en el seu "Bienestar insuficiente, democracia incompleta". A Catalunya i a Espanya hi ha una sobrecàrrega de responsabilitats a les famílies i en particular en les dones en l'atenció a les criatures, als/les adolescents i a la gent gran degut a la manca d'ajuda estatal i a la polarització dels papers de gènere.

Identitat i representació

Butler diu que tots portem una representació de gènere, sigui la que sigui, tradicional o no, i per tant no es tracta de si *fer* una actuació de gènere, sinó de quina forma pren aquesta actuació. En escollir la pròpia pot ser que treballem per canviar les normes del gènere i la comprensió binària d'entendre la masculinitat i la feminitat

Els espais disponibles del poder/discurs, les ambigüitats i incoherències en i entre pràctiques hetero, homo o bisexuals operen com a espais d'intervenció, exposició i desplaçament d'un marc deïficat, asimètric i disjuntiu basat en el binarisme masculí/femení.

Butler qüestiona la necessitat de que els discursos feministes postulïn un subjecte "dones". El feminisme ha oblidat la naturalesa productiva del poder i la seva relació estructural amb la sexualitat, amb aquest oblit el va deixar pres d'una (pseudo)identitat que no només no és possible trobar sinó que es revela com a políticament ineficaç en crear noves normativitats.

La potencia del feminisme radica en denunciar uns mecanismes així i en emprendre una tasca genealògica que desemmascari i dissolgui l'essencialisme de les categories de sexe-gènere-subjecte. "L'acció ho és tot". S'han de reconèixer les contradiccions de la categoria de subjecte y de representació i actuar tot mantenint aquestes contradiccions, i assumint-les com a categories incompletes. S'ha de proposar aquesta incompletut com a un ideal normatiu lliure de força coercitiva. Un subjecte substancialitzat no s'ha d'autoatribuir la representació d'una identitat subjectiva fixa en una identitat sexual normalitzada que suposi un fons comú d'experiència o essència compartida per les dones. Assumir una essència tal comporta un caràcter

²⁷ BEM, Sandra (1993), ja esmentada a la nota 5.

²⁸ NAVARRO, Vicenç (2002), **Bienestar Insuficiente, Democracia ncompleta**, Barcelona: Anagrama.

normatiu amb els consegüents efectes d'exclusió i coacció "sobre el conjunt d'éssers corporis que es troben en la posició cultural de dones".

Autonomia personal

Després d'haver posat de manifest la fragilitat de la idea d'una identitat coherent JB elabora més aquesta realitat. Diu, "el propi 'jo' és posat en qüestió per la seva relació amb aquell o aquella al que es dirigeix. Aquesta relació amb l'Altre no arriba a destruir la meua història o a reduir-me al silenci, però obstrueix sens dubte la meua parla amb els signes del seu 'desfer'".

"Afrontem-ho –afirma- ens desfem els uns als altres. I sinó, ens estem perdent alguna cosa. No sempre ens quedem intactes,..., pot ser que, malgrat els nostres millors esforços, siguem desfets davant l'altre, pel tacte, per l'olor, pel sentir, per l'esperança del contacte, pel record del sentir. Així, quan parlem de la *meua* sexualitat o del *meu* gènere volem dir quelcom complicat. Ni la meua sexualitat ni el meu gènere són precisament una possessió, sinó que ambdós han de ser entesos com *maneres de ser desposseït*, maneres de ser per a l'altre o, de fet, en virtut de l'altre"(Butler, 2006: 38, cursives de l'autora).

És a través del cos que el gènere i la sexualitat s'exposen als altres, que s'impliquen en els processos socials, que són inscrits per les normes culturals i incorporats en els seus significats socials. En cert sentit ser un cos és ser lliurat als altres tot i que com a cos sigui, de forma profunda, "el meu propi, allò sobre el qual hem de reclamar drets o autonomia"...

"L'autonomia personal és una paradoxa punyent... El cos implica mortalitat, vulnerabilitat, agència: la pell i la carn ens exposen a la mirada dels altres però també al contacte i a la violència".

El cos té invariablement una dimensió pública. Des del principi és donat al món dels altres, porta la seva empremta, és format en el gresol de la vida social, només posteriorment el cos és allò que reclamem com a meu. No hem de negar el fet de que el cos ens relaciona –contra la nostra voluntat i des del principi- amb altres als que no hem escollit. Lluitar a favor de l'autonomia suposa acceptar que una és un ésser que viu invariablement en comunitat, sota la empremta dels altres i que també els deixa una empremta de maneres que no són clarament delineables ni totalment predictibles.

La violència

La violència és una explotació d'aquest llaç primari, d'aquesta forma primària en la que estem, com a cossos, fora de nosaltres, els uns pels altres.

Acceptar el dol de la pèrdua de la seguretat no ens fa només sentir-nos passius i vulnerables, sinó que més aviat ens torna a un sentit de la vulnerabilitat humana; a la nostra responsabilitat col·lectiva per les vides materials de cada un de nosaltres.

Que la nostra pròpia supervivència pugui ser determinada per aquells que coneixem i per aquells als qui no coneixem i als qui no podem controlar de

forma terminant indica que **la vida és precària** i que la política ha de prendre en consideració quines formes d'organització social i política sostenen millor les vides precàries de tots. (Butler, 2006: 43). Afrontar aquesta precarietat és un gran nucli a treballar com a psicoterapeutes.

La violència es un tret del nostre pitjor ordre, una manera per la qual s'exposa la vulnerabilitat humana vers altres humans de la forma més terrorífica, una manera per la que som lliurats, sense control, a la voluntat de l'altre, la manera per la qual la mateixa vida pot ser esborrada per la voluntat de l'altre (Butler, 2006: 41-42).

Tornem a l'autonomia vs. dependència

Hi ha una concepció més general de l'ésser humà segons la qual som lliurats a l'altre de entrada. No podem "rectificar" aquesta situació. I no podem recuperar la font d'aquesta vulnerabilitat atès que precedeix a la formació del jo. Estem al descobert des del principi, dependents d'aquells que no coneixem. Venim al món ignorants y dependents i, en certa mesura, continuem així (Butler 2006, 43-44).

Per a alguns aquesta situació primària és extraordinària, plena d'amor i receptiva, un càlid teixit de relacions que sostenen i alimenten la vida en la seva infància. No obstant, altres es troben en circumstàncies d'abandonament, violència o fam; són cossos lliurats al no-res, o a la brutalitat o a la manca de sostén.

Comprendre la opressió vital és precisament entendre que no hi ha manera de desfer-se d'aquesta condició de vulnerabilitat primària, de ser lliurat al contacte amb l'altre, fins i tot quan –o precisament quan- no hi ha un altre o no hi ha sostén per a les nostres vides.

Algunes vides estan molt protegides i n'hi haurà prou amb les seves exigències d'inviolabilitat per a mobilitzar les forces de la guerra. Altres vides no tindran un acolliment tan ràpid i tan furiós, i ni tan sols seran considerades com a mereixedores de dol (pg. 44).

Parentesc

És crucial expandir la nostra noció de parentesc més enllà del marc heterosexual. Els llaços de parentesc que lliguen unes persones amb unes altres pot ser que no siguin altra cosa que la intensificació dels vincles comunals, que poden estar basats en relacions sexuals duradores o exclusives, o bé poden consistir en ex-amants, no amants, amics o membres de la comunitat. Els llaços duradors poden estar situats fora del marc conjugal. Hi ha un llibre excel·lent a casa nostra de Berbel (2004)²⁹

No obstant, a aquells que viuen fora del marc conjugal o que mantenen modes d'organització social per la sexualitat que no són ni monògams ni quasimaritals se'ls considera com irreals i els seus amors i pèrdues com menys amors "de veritat" i menys pèrdues "de veritat".

²⁹ BERBEL, Sara (2004), *Sin Cadenas; Nuevas formas de Libertad en el siglo XXI*, Madrid: nancea.

La qüestió de qui i què es considera real i vertader és aparentment una qüestió de saber. Però és també una qüestió de poder. Tenir o mostrar la “veritat” i la “realitat” és una prerrogativa enormement poderosa dins del món social. Hem de descriure el nexa saber/poder de manera que puguem comprendre què converteix un sistema en acceptable. Intervenir en nom de la transformació implica desbaratar el que s’ha convertit en un saber establert i en una realitat cognoscible (48-49).

Incrementar les possibilitats del gènere

Aquestes pràctiques d’instituir nous modes de realitat tenen lloc, en part, en l’escena de la incorporació, entenent el cos no com un fet estàtic i ja realitzat, sinó com a un procés d’envelliment, un devenir en el que el cos, en convertir-se en quelcom diferent, excedeix la norma i ens fa veure com les realitats a les que crèiem estar confinats no estan escrites en pedra. Algunes persones m’han preguntat per a què serveix incrementar les possibilitats del gènere. Generalment contesto que la possibilitat no es un luxe; és tan crucial com el pa (51).

La tasca de la política internacional de gays i lesbianes no és res més que refer la realitat, reconstruir allò humà i negociar els termes d’allò que es considera habitable i allò que no (52). És aquesta tasca la que ha tret la homosexualitat del DSM, de la patologia.

A nivell de gènere, es tracta de desenvolupar un nou lèxic que legítimi la complexitat del gènere con la que hem estat vivint des de fa temps en el dret, en la psiquiatria, la teoria literària i la social (54), que inclogui les diferents identitats de gènere (com el transgènere, la transexualitat, i el moviment intersex) i que no siguin patologitzats, ni violentats. Els individus volen exercir l’autodeterminació sense coaccions. Cal tenir en compte que actualment per poder accedir a la transició sexual cal un diagnòstic de trastorn de la identitat de gènere.

Cada ésser humà cerca persistir en el seu propi ésser. Només podem mantenir el nostre propi ésser si ens comprometem a rebre i a oferir reconeixement. Això equival a dir que la base de la pròpia autonomia, de la pròpia persistència com a “jo” a través del temps, depèn fonamentalment de la norma social que excedeix aquest “jo”. Que posiciona aquest “jo” fora de si mateix en un món de normes complexes i històricament variables (55)

Venim al món amb la condició de que el món social ja hi és, preparant el terreny per a nosaltres. Això implica que no podem persistir sense normes de reconeixement que sostinguin la nostra existència. No puc ser qui soc sense recórrer a la socialització de les normes que em precedeixen i m’excedeixen. En aquest sentit estic fora de mi mateixa des de l’inici i així ha de ser per a poder sobreviure i per a poder entrar en el regne d’allò possible (56).

Els drets humans de gays i lesbianes se centren en la sexualitat. Quan parlem de drets sexuals no estem simplement parlant de drets relacionats amb els nostres desigs individuals, sinó de les normes de les que depèn la nostra

pròpia individualitat. El discurs dels drets afirma la nostra dependència, la nostra manera de ser en les mans dels altres, la manera de ser amb els altres i per a altres sense els quals no podem ser. Tot el discurs sobre el matrimoni de gays i lesbianes pot convertir-lo en una norma que faci il·legítimes i abjectes les altres configuracions relacionals que no s'adeqüin al matrimoni.

Què motiva a aquells que se senten impulsats a matar a un altre perquè és gay, per exemple? La persona que amenaça amb la violència actua des d'una creença ansiosa i rígida que mantén que un sentit del món i del jo serà radicalment soscavat si es permet a una persona no categoritzable així de viure en el món social (57-59).

Quan ens preguntem què converteix una vida en habitable, ens estem preguntat sobre certes condicions normatives que han de ser acomplertes per tal que la vida sigui vida.

Viure és viure una vida políticament, en relació amb el poder, en relació amb els altres, en l'acte d'assumir la responsabilitat del futur. Adrienne Harris³⁰ (2005) ho diu de manera immillorable en la seva definició de gènere: **"Cada persona fa un compromís creatiu, guardant-se i donant-se en una negociació sense fi, amb ella mateixa, amb l'altre/a i amb la cultura"**.

Aquest és un altre nucli d'abordatge terapèutic que cal treballar molt finament.

El reglament del gènere

Referir-se al reglament ja és reconèixer un conjunt de lleis, regles i polítiques concretes que constitueixen els instruments legals a través dels quals les persones es regularitzen (67).

Gran part de la important obra dels estudis gays i feministes s'ha concentrat en els mateixos reglaments. La pregunta: com es regula el gènere?

En tractar de la subjecció i de la regulació és important tenir en compte al menys dues advertències derivades del pensament de Foucault: 1) el poder regulador no només actua sobre un subjecte preexistent, sinó que també llaura i forma al subjecte; 2) estar subjecte al reglament és també estar subjectivat per ell, és a dir, devenir subjecte precisament a través de la reglamentació (68).

Que el gènere sigui una norma suggereix que està sempre tènueament incorporat en qualsevol actor social. La norma regeix la intel·ligibilitat social de l'acció. (69).

El gènere és l'aparell a través del qual té lloc la producció i la normalització d'allò masculí i d'allò femení, sense que masculí calgui aplicar-ho a un cos d'home ni femení a un cos de dona.

Quan ens referim al "gènere en disputa" o a la "problematització del gènere" o a la mescla de gèneres, ja sigui el "transgènere" o el "creuament de gèneres",

³⁰ HARRIS, Adrienne (2005), *Gender as Soft Assembly*, Hillsdale: The Analytic Press, ja citada a la nota 12.

ja estem suggerint que el gènere té una forma de desplaçar-se més enllà del binari natural. La fusió del gènere amb allò masculí/femení, home/dona, mascle/femella, performa així la mateixa naturalització que s'espera que la noció de gènere previngui.(70)

A “Deshacer el género”³¹ afirma: “el simbolisme del futur serà aquell en que la feminitat tingui múltiples possibilitats, quan sigui alliberada de l'exigència de ser una sola cosa o de complir una sola norma, la norma creada per a ella a través de medis fal·locèntrics” (pg. 278).

Anant una mica més enllà, posa un exemple: “pot ser que hi hagi dones que estimin altres dones, que fins i tot estimin allò que podríem anomenar “feminitat”, però que no trobin una manera d'entendre el seu propi amor dins de la categoria dona ni tampoc com a una permutació de la feminitat. El desig *butch* pot ser experimentat com a part del “desig de les dones”, però també pot ser experimentat, és a dir, anomenat i interpretat, com un tipus de masculinitat, una masculinitat que no es troba en els homes... Si hi ha una masculinitat que està funcionant en el desig *butch*, és a dir, si aquest és el nom a través del qual el desig adquireix sentit, llavors, ¿per què témer el fet de que pugui ser que hi hagi formes en les que la masculinitat sorgeixi en les dones i que allò femení i allò masculí no pertanyen a cossos que han estat sexualitzats de forma diferent? ... conseqüència d'una manera d'entendre el cos com a constituït per múltiples forces i constituent de múltiples forces (pgs. 279-280)”. (*Boys don't cry*).

La norma confereix realitat activament; de fet la norma es constitueix com a tal només en virtut de la repetició del seu poder per a conferir realitat.

El camp de la realitat que creen les normes de gènere constitueix el teló de fons sobre el qual apareix el gènere en les seves dimensions idealitzades (83).

Les persones són regulades pel gènere i aquest tipus de reglamentació funciona com una condició d'intel·ligibilitat cultural per a qualsevol persona.

Segons MacKinnon, l'estructura jeràrquica de la heterosexualitat per la qual s'entén que els homes subordinen a les dones és la que produeix el gènere: “un cop eliminada com a atribut de la persona, la desigualtat sexual sorgeix com la forma coagulada de la sexualització de la desigualtat entre homes y dones”. Per a ella “tenir un gènere significa haver entrat en una relació heterosexual de subordinació”.

En la teoria de MacKinnon el gènere es produeix en l'escenari de la subordinació sexual i l'assetjament sexual és el moment explícit de la institució de la subordinació heterosexual (84-85).

La reassignació de sexe

Es tracta d'imaginar un món en el qual els individus amb atributs genitals mixtos puguin ser acceptats i estimats sense haver-los de transformar en una

³¹ Judith BUTLER, 2004, *Deshacer el gènere*, Paidós Studio 167.

versió més coherent o més normativa del gènere. El moviment intersex ha qüestionat per què la societat mantén l'ideal del dimorfisme de gènere quan un percentatge significatiu de nens tenen cromosomes diversos, i quan existeix un *continuum* entre l'home i la dona que suggereix l'arbitrarietat i la falsedat del dimorfisme de gènere com a prerrequisit del desenvolupament humà. Us remeto de nou a la pel·lícula "XXY"

En aquest capítol Butler qüestiona amb força, amb el cas Brenda/David tant els treballs de Money sobre la construcció social del gènere que proposen la transexualidad en nom de la normalització, com als equips d'endocrinòlegs de que proposen un canvi de sexe per tal que es reafirmi el destí genètic en nom de la naturalesa, i proposa que hi pot haver una altra forma de llegir aquesta història, una que ni confirmi ni negui la construcció social, una que ni afirmi ni negui l'essencialisme de gènere.

Respecte a diagnosticar el gènere, el treball de Corbett³² aclareix molts aspectes, i, pel que fa a les idees que preocupen Butler, com la inestabilitat de la identitat també un treball (Roughton³³) que les amplia. "Les històries de vida son històries del devenir. Els canvis en la orientació sexual es poden donar com a resposta a parelles concretes, de manera que aquestes vides, *trans* o no, no sempre emergeixen com a coherentment heterossexuals o homossexuals; i en el mateix sentit, l'experiència viscuda de la bisexualitat també pot alterar-se temporalment, i formar una historia particular que reflecteixi uns tipus d'experiències més que una altres"... "la diagnosi vol establir que el gènere és un fenomen relativament permanent" (120-121).

El gran tema de fons és com es pot accedir als recursos mèdics i tecnològics de manera que aquest sigui un tema que tractin únicament el client i el metge. Per a una reducció de pits, o una teràpia amb estrògens a la menopausa no es requereix cap certificació d'estabilitat mental. Les mastectomies es fan per criteris mèdics. Però si una *butch* es vol extirpar haurà que ser sota el diagnòstic de trastorn de la identitat de gènere (121-131).

Afirmar un dret no és el mateix que tenir el poder per a exercir-lo. En aquest cas l'únic dret reconeixible que queda a mà és "el dret a rebre tractament per a un trastorn i a gaudir dels avantatges que ofereixen els subsidis mèdics i legals que busquen rectificar-los". Aquest dret només s'exercita després de sotmetre's a un discurs patologitzador i, en sotmetre's a aquest discurs, també s'obté algun poder, alguna llibertat (147).

Les normes que regeixen la forma en que entenem la relació entre la identitat de gènere i la salut mental hauran de canviar radicalment, de manera que les institucions legals i econòmiques reconeguin l'essencial que és convertir-se en un gènere, per a la pròpia sensació de benestar, per a que es pugui florir com a

³² Em refereixo a CORBETT, K. 1995, "La infancia homosexual: notas acerca dels chico-chica", publicat a *Gender & Psicoanalysis* 1(4) 429-461, i traduït per Marta Gonzáles i Concepció Garriga.

³³ Ralph E. ROUGHTON (2001) **Four men in treatment: an evolving perspective on homosexuality and bisexuality, 1965 to 2000**, publicat al *journal of the American Psychoanalytic Association*, 49(4), 1187-1217, i traduït per Henar Alvarez, a *Aperturas Picoanalíticas* nº 11, de juliol 2002 (www.aperturas.org)

ésser encarnat. No només es necessita que el món social sigui de certa manera per a reclamar el que pertany a un mateix, sinó que resulta que el que ens és propi depèn sempre i des del principi del que no ens és propi, les condicions socials per les quals, estranyament, es desposseeix i es desfà l'autonomia.

En aquest sentit, hem de ser desfets per tal de fer-nos a nosaltres mateixos: hem de formar part d'una existència més àmplia en el teixit social per a crear el que som. Sens dubte que aquesta és una paradoxa de l'autonomia, una paradoxa que s'incrementa quan les regulacions de gènere s'ocupen de paraitzar l'agenda del gènere a diversos nivells. Fins que aquestes condicions socials no siguin canviades radicalment, la llibertat requerirà manca de llibertat, y l'autonomia estarà implicada en la subjecció. Si el món social –un signe de la nostra heteronomia constitutiva- ha de canviar per a que sigui possible l'autonomia, llavors es demostrarà que l'elecció individual depèn des del principi de condicions que cap de nosaltres ha creat d'una forma voluntària, i que cap individu serà capaç d'escollir fora del context d'un món social radicalment alterat. Aquesta alteració prové d'un increment dels actes, col·lectius i difusos, que no pertanyen només a un subjecte i, tot i així, una de les conseqüències d'aquestes alteracions és fer possible l'actuació com a subjecte (148).

L'anhel de reconeixement

Una de les claus de la tesi de Butler és que quan en relacionem amb l'altre, sigui allò que sigui el jo, el subjecte només es trobarà a si mateix a través d'una reflexió de si mateix en l'altre. Per a ser un mateix, s'ha de passar a través de la pèrdua de sí, i després de travessar-la mai més “retornarà” a ser el que era. El preu de l'autoconeixement serà la pèrdua d'un mateix, i l'Altre planteja la possibilitat d'obtenir i soscavar l'autoconeixement a la vegada. És a dir, un es transforma a través de la seva trobada amb l'alteritat, no amb la finalitat de tornar a sí mateix, sinó per a convertir-se en el jo que no havia estat mai.

La sexualitat emergeix del fet que el desig no està totalment determinat, però Butler va més enllà i amplia la seva visió dient que el que “som” és fonamentalment, un subjecte en una cadena temporal de desig que només ocasionalment i provisional pren la forma de díade. I reitera que el desplaçament del model binari ens ajudarà a apreciar els ecos de la triangulació en el desig heterosexual, homosexual i bisexual, i a comprendre millor la relació entre la sexualitat i el gènere.(216).

Exemples: 1) que membres masculins d'un clan s'intercanviïn dones per establir una relació simbòlica amb altres membres del clan, vol dir que s'“estima” les dones perquè són estimades per l'Altre, un vincle homosocial (que no homosexual) articulat a través de l'heterosexualitat. (198-199)

2) En el cas del transgènere resulta difícil dir si una persona és homosexual o heterosexual. A *Boys don't cry* el transgènere és identificar-se com a noi heterosexual i estimar a una noia. Brandon no és lesbiana, tot i que la pel·lícula pretengui tornar-li l'estatus després de la violació. A Brandon s'el torna a la seva “verdadera” identitat femenina que es “conforma” amb l'anatomia, en tant que “conformar” significa instrumentalitzar l'anatomia d'acord amb les normes

acceptades de la cultura i produir una “dona”. Brandon només vol ser noi en públic, llavors el gènere és un instrument de la sexualitat. Brandon no és senzillament una lesbiana perquè els seus plaers d'identificació excedeixen els del desig (203-206).

La fi de la diferència sexual?

Després d'un ampli debat en el que Butler ens il·lustra els termes de les discussions a Beijing 1995, incloses les del Vaticà, acaba dient que no podem acabar donant cap definició simple de “gènere”, perquè el terme s'ha convertit en l'emplaçament per a la pugna entre varis interessos.

Dins de l'acadèmia es confronta el gènere en nom de la diferència sexual precisament perquè el gènere promou una visió de la masculinitat y de la feminitat socialment constructivista, que desplaça o devalua l'estatus *simbòlic* de la diferència sexual i de l'especificitat política d'allò femení.

Sota tots els debats relacionats amb la prioritat teòrica de la diferència sexual sobre el gènere, del gènere sobre la sexualitat o de la sexualitat sobre el gènere, hi ha la dificultat permanent de determinar on comença i on acaba allò biològic, allò psíquic, allò discursiu i allò social. Qüestió que, en rigor, no es pot contestar.

Pot ser cert que la construcció cultural esborri tant la diferència sexual com el procés corporal, tenint en compte, a més, que les tecnologies del cos (quirúrgiques, hormonals, atlètiques) generen noves formes de gènere, per cert, no totes destinades a esborrar-la diferència, sinó més aviat a l'exaltació de l'estereotip. Butler proposa que hem de mantenir obertes aquestes preguntes.

La diferència sexual és el lloc on es planteja i es replanteja la pregunta de la relació entre allò biològic i allò cultural, on s'ha i on es pot plantejar, però on, parlant rigorosament, no es pot contestar. Quin efecte té aquesta forma de pensar la diferència sexual sobre la nostra comprensió del gènere? Ens estem referint a aquesta part de la diferència sexual que *sí* que apareix com a social (el gènere es així l'extrem de la sociabilitat en la diferència sexual)?

De nou, després de llargues disquisicions al voltant de les discussions del llenguatge de les Nacions Unides -que permet assolir un cert consens encara que no aconsegueixi la universalitat- Butler acaba dient que el gènere no va ser la via a través de la qual la homosexualitat va ingressar en el llenguatge oficial sinó que va ser la llibertat sexual la que va unir a les lesbianes i a les dones heterosexuals. A través de la llibertat sexual es va valorar l'autonomia i es va rebutjar la noció de destí biològic. En insistir en que aquesta serà una pregunta constant i oberta, Butler vol suggerir que no prenguem una decisió sobre el que és la diferència sexual, sinó que deixem la qüestió oberta, que es converteixi en una pregunta preocupant, sense resoldre, propiciadora.

Edip

A Butler l'interessa desarticlar l'edipalització de la tesi d'una heterosexualitat primigènia universalitzada.

El seu punt de partida és que està d'acord amb que la criatura sempre està enamorada d'una mare el desig de la qual es dirigeix a una altra banda, i aquesta triangulació és la condició del subjecte que desitja. Afegeix: "si existeix una triangulació a la que anomenem edipalització, aquesta només sorgeix sobre la base d'una sèrie de prohibicions o restriccions" (pg. 283).

En el treball que va presentar el febrer de 2007³⁴ a Nova York ja havia avançat una mica en aquesta direcció. Allà Butler proposava que penséssim en la relacionalitat com un marc que ens ajuda a repensar els significats sexuals i de gènere i que la manera com emergeixen el gènere i la sexualitat es mitjançant medis idiomàtics. També tenim el concepte de "allò sabut no pensat" per entendre els medis idiomàtics que no són l'inconscient freudià.

Butler ens recorda que part del que hem de que saber és que l'experiència conscient és només una dimensió de la vida psíquica, perquè també hi ha les primeres relacions de dependència i les experiències formatives que constitueixen qui som de manera persistent i obscura. De la mateixa manera que la idea d'arribar a assolir una integració genuïna del jo: "no serà mai completament satisfeta perquè l'inconscient persisteix com una dimensió definitiva de com som".

Butler agafa una idea de Laplanche que ens pot ser útil. Diu "la criatura, des de molt aviat intenta captar els missatges o significats que emergeixen del món de la sexualitat adulta, i queda invariablement superada i astorada, de manera que en la trajectòria dels seus propis impulsos més primerencs hi queden inscrites traces enigmàtiques. Per a Laplanche els transmissors d'aquests significats impenetrables no són el "pare" o la "mare", sinó el "món adult" com a tal. D'aquesta manera Laplanche fa lloc per a una operació cultural general de significació sexual que no és reductible a l'estructura parental heterosexual. Aquestes impressions enigmàtiques i astorants de la sexualitat adulta venen de molts àmbits i la criatura les capta, però mai les arribarà a recuperar del tot, o a tematitzar, en el curs de la vida. (El congrés de la IPA d'aquest estiu a Berlín va assegurar Butler i Laplanche en una mateixa taula per discutir aquestes idees).

Això fa possible poder pensar en l'edipalització dins de les estructures familiars *queer*: famílies heterosexuales no normatives, famílies monoparentals, i en estructures de parentesc no familiars, de manera que la edipalització no remeti a la triada Mare, Pare i Jo, sinó que en canvi remeti a la triangulació, i a la comprensió inevitable que la persona que una desitja pugui ser desitjada per una altra, o pugui desitjar a algú altre, i que no hi ha manera d'eliminar el tercer de l'escena, inclosa la idea de que el tercer pugui ser la mateixa relacionalitat (Benjamin, 1999)³⁵.

Si la criatura es forma en mig d'impressions primàries de la sexualitat adulta enigmàtiques i astorants, llavors hi ha quelcom de l'enigma que persisteix com a part de la vida conscient, i també hi ha un abisme d'incomprensió que mostra

³⁴ Tal com vaig ressenyar a l'article GARRIGA, C. "Trobada/ensopegada amb el gènere", *Revista del COPC*, 199, Maig 2007

³⁵ Dins Mitchell, S. A. & Aron, L. compiladors (1999), **Relational Psychoanalysis. The emergence of a Tradition**, Hillsdale: The Analytic Press, Relational Perspectives Book Series, vol.14.

la impossibilitat de tenir un sentit de la vida perfecte. No podem aspirar a tenir un coneixement perfecte.

La qüestió de la transformació social

El feminisme s'ocupa de la transformació social de les relacions de gènere, tot i que la relació entre el feminisme i la transformació social és un terreny difícil. També hem de tenir una visió de com es relaciona la teoria amb el procés de transformació perquè a la vegada que la teoria es transformadora en ella mateixa, no és suficient per a la transformació política y social.

La qüestió de la vida es troba de diverses maneres en el centre de gran part de la teoria feminista; què es la bona vida? Com s'ha concebut la bona vida de manera que les vides de les dones no han estat incloses en la seva conceptualització? Què seria la bona vida per a les dones? Hi ha un assumpte previ a aquestes qüestions: el pensament feminista en relació amb la supervivència. La vida de qui es considera vida? A qui pertany la prerrogativa de viure? Com es decideix quan s'inicia i quan finalitza la vida? I, Com es pensa la vida en contra de la vida? Sota quines condicions s'hauria d'esdevenir la vida i a través de quins mitjans? Qui cuida de la vida quan sorgeix? Qui cuida de la vida quan minva? Qui cuida de la vida de la mare i quin és el valor que, en darrer terme se li dóna? Fins a quin punt el gènere, el gènere coherent, garanteix una vida habitable? Quina amenaça de mort es llença sobre aquells que no viuen el gènere d'acord amb les normes acceptades?

No es fàcil contestar a tot això, i la dificultat sorgeix d'una doble veritat, del fet que, encara que necessitem normes per a viure i per a viure bé, i per a saber en quina direcció s'hauria de transformar el nostre món social, també estem constrets per normes que a vegades ens violenten i a les que ens hem d'oposar per raons de justícia social. La normativitat té un doble sentit: per una banda es refereix als propòsits i a les aspiracions que ens guien, per l'altra, es refereix al procés de normalització, a la forma en que certes normes, ideals i idees dominen la vida que vivim i proporcionen els criteris coercitius que defineixen els "homes" i les "dones" normals.

Butler es vol preguntar sobre el tipus de normes que regeixen el gènere, com constrenyen o possibiliten la vida, com designen per endavant què serà o no una existència habitable.

Butler intenta imaginar-se un món en el que aquells que viuen a una certa distància de les normes de gènere puguin concebre's com a éssers mereixedors de cert tipus de reconeixement.

Vull acabar amb unes paraules de Ethel S Person³⁶ que comparteixo: des de determinades lectures del projecte de Butler es pot entendre les persones transsexuals com les més alliberades. La majoria d'analistes que han treballat amb persones transsexuals saben de les dificultats, el patiment i els conflictes interns que han d'afrontar.

³⁶ PERSON, Ethel, S, (1999) *The sexual century*, New Haven & London: Yale University Press.